
Muzikál – fenomén doby v zahraničí i u nás

Přestože licencování divadelních muzikálů nepřísluší do kompetence OSA ani jiných zahraničních ochranek, tento fenomén doby se jich velmi blízce týká. Čím úspěšnější totiž muzikál je, tím více jeho skladeb žije svůj vlastní život mimo jeviště ve vysílání rozhlasu, televize, na nosičích či koncertech běžných zpěváků i světových hvězd napříč kontinenty. Ty samozřejmě podléhají pravidlům ochrany kolektivních správců a tvoří podstatnou část katalogu skladeb, které spravují. Ohlédnutí za muzikálovou tvorbou přináší Michael Prostějovský, muzikálový publicista a jeden z tvůrců, kteří muzikálovou scénu u nás od počátku 90. let spoluvytváří a formují.

TEXT: MICHAEL PROSTĚJOVSKÝ (zastupován OSA od 1967, v databázi má registrováno 693 hudebních děl)

Proč vlastně muzikál a co je muzikál?

Muzikál je v New Yorku vzniklá a relativně mladá forma populárního hudebního divadla, která v sobě spojuje prvky činohry, operety, varieté a opery. Často vzniká na půdorysu literárních předloh a používá prostředky pop-music, jazzu a tance. Výpravné scény, písně a balet jsou při tom integrovány do děje. Skládá se ze tří základních elementů: z příběhu, libreta a hudby. Přesná a obecně platná definice muzikálu však neexistuje. Vyvíjí se totiž tak rychle, že jej ani nelze zařadit do některého zcela konkrétního šuplíku. Každopádně však jde o dílo se syntézou hudby, slova a tance.

K tomu, aby vznikl skutečně dobrý muzikál, je bezprostředně nutné dodržet tři zásadní podmínky: gejzír tvůrčí invence musí doplňovat dokonalé zvládnutí řemesla všech zúčastněných a to vše musí být podpořeno velkorysou finanční základnou. Muzikál zkrátka nemůže vzniknout bez

vysoké sumy investovaných peněz, subvencí či zaručených sponzorských darů. Muzikál se totiž odjakživa pohybuje na komerční základně a jedním z jeho hlavních cílů je finanční úspěch. Podobně jako u amerického filmu je do jednoho kotle zamíchána snaha všech tvůrců vyniknout a upozornit na sebe a mnohdy jediné přání investorů co nejvíce rozmnožit do projektu vložené finanční částky. Proto mnoho skladatelů používá době odpovídající hudební styl, aby se jejich melodie dostaly k co nejvyššímu počtu diváků a posluchačů. V hrudi muzikálových producentů tedy musejí, jak výše uvedeno, bít dvě srdce. Jedno pro obchod a druhé pro umění. A to v naprostém souznění. Jinak celá věc nefunguje. Příliš vykalkulované konstrukce bez uměleckého náboje u diváků většinou propadnou.

V anglosaských zemích není muzikál jako celek považován za „velké umění“, nýbrž především za zábavu. I přesto však

Finále prvního dějství světové premiéry *Show Boat* (Loď komediantů) na Broadwayi v roce 1927 (foto z archivu Rodgers & Hammerstein Organization).

Hvězda Broadwaye Ethel Mermanová v hlavní roli broadwayského muzikálu *Annie, Get Your Gun* (Ančička, k líci zbraň) v roce 1946 (foto z archivu Rodgers & Hammerstein Organization).

v sobě musí obsahovat řadu uměleckých prvků, kterými působí na emoce diváka. Vysokou laťku klade muzikál na profesionalitu všech, kteří se na jeho vzniku podílejí: skladatelů, libretistů, režisérů a choreografů, scénografů a především interpretů. Muzikálového diváka současnosti totiž nezajímá spatřit na jevišti věci možné, nýbrž představitelné.

Kolébka muzikálu

Označení „muzikál“ bylo původně v angličtině přídavným jménem a divadelnímu publiku vysvětlovalo, co vlastně bude hudebně na jevišti zpracováno. „Musical comedy“ byla hudební komedie, pojmenování „musical play“ jasně napovídalo, že se divák může těšit na hudební drama. „Musical fable“ pak naznačilo, že půjde o hudbu okořeněnou pohádkou. Takovéto detailní označování bylo pochopitelně pro lidi ze showbyznysu příliš zdlouhavé. Žadoucí jsou krátká označení a razantní slogany, které by upoutaly pozornost. A tak na důkaz toho, že Američané se svou řečí

nedělají velké problémy, vytvořili záhy z přídavného jména „musical“ (hudební) jméno podstatné: „musical“ (muzikál). Dnešní označení muzikál je ovšem poněkud mladší než tento druh hudebního divadla sám. Zavedlo se prakticky teprve v polovině 20. století.

Kolébku muzikálu je Broadway. Zde se zrodil, zažil dětská léta, zde dospěl. Snad kromě Londýna se nikde na světě neprovozuje divadlo s tak vysokou dávkou profesionality jako na Broadwayi, nikde není konkurence tak velká jako právě zde, nikde není nabídka talentů všeho druhu tak silná, stejně jako nikde na světě nejsou kladeny tak vysoké nároky na kvalitu i komerční užití děl. A nikde jinde nejsou tak citliví na diletantismus a nedostatek dokonalosti jako právě tam. Rozhodující vliv na vznik muzikálu pak měla zcela jistě americká vlastnost, či spíše schopnost tavit různé zdánlivě nesourodé prvky dohromady a nechat tak vzniknout nové hodnotě.

Za první skutečný a čistý muzikál se považuje *Show Boat* (Loď komediantů) skladatele

Foto z muzikálu *Kočky* v pražské inscenaci (2004) – Foto Martin Polák

Katarína Hasprová v inscenaci *Sunset Boulevard* v Národním divadle moravskoslezském v Ostravě (2015) – Foto Martin Papelář

Jeroma Kerna a libretisty a textaře Oscara Hammersteina II. Premiéru měla v produkci Florenze Ziegfelda na scéně divadla nesoucího jeho jméno v prosinci 1927.

Hudební složka muzikálu

Jak uvedeno výše, patří hudba k základním elementům muzikálu a ve většině případů je reflexí mainstreamu té či oné doby. V první polovině 20. století tedy patří k hlavním skladatelům Broadwaye skladatelé považovaní

jeviště. V tomto případě jmenujme spíše tituly *My Fair Lady*, *West Side Story* (premiéry ještě ve druhé polovině let padesátých), *Za zvuků hudby*, *Šumař na střeše*, *Funny Girl*, *Hello, Dolly!*, *Kabaret*. Poté přichází období, kdy se na prknech Broadwaye i jinde prosazuje hudba rocková (*Hair*, *Jesus Christ Superstar*, *Evita*). Zároveň s tím se těžiště hlavního dění přesunuje především do Londýna. Důvodů je více, ale jedním z hlavních je právě osobnost skladatele Andrewa Lloyda Webbera, který se stal nekorunovaným králem muzikálu druhé poloviny 20. století. Muzikál často přestává být „divadlem, které hovoří, zpívá a tančí“, a získává formu pop-opery nebo rockové opery (*Les Misérables*, *Evita*). 80. léta jsou ve znamení tzv. muzikálu superlativů. Světové premiéry pohlcují mimořádné investice, dosahují počtů repríz počítaných ne na roky, ale desetiletí a z popudu Lloyda Webbera a jeho tehdejšího producenta Camerona Mackintoshe vznikají tzv. repliky, tedy přesné kopie, po celém světě. „Divák kdekoli má právo na to, vidět muzikál v takové podobě jako divák na jeho premiéře v Londýně.“ Tak zní parafráze jejich obchodní koncepce.

V novém miléniu dochází k jisté krizi. A to právě kvůli situaci, že v populární hudbě neexistuje jednoznačný mainstream a ti, kdož vládli muzikálu jako skladatelé, tedy Andrew Lloyd Webber a Claude-Michel Schönberg

(*Bídníci a Miss Saigon*), již novými nápady nehyří. Nové muzikály mají dva proudy a počet repríz ve většině případů opět klesá. Divadelní muzikálovou podobou získávají úspěšné filmy (kupříkladu *Čarodějky z Eastwicku*, *Producenti*, *Karlík a továrna na čokoládu*, *Pán prstenů*), kde se hudba pohybuje v retrostylech a je spíše funkčním doplňkem silného, často komediálního příběhu, a již není v úloze dominantní. Druhým proudem jsou tzv. juke-box muzikály, jejichž základ tvoří známé, úspěšné skladby, na které je naroubován více či méně kvalitní příběh (*Mamma Mia!*, *We Will Rock You*). V okamžiku, kdy se zdálo, že nový příběh s novou hudbou si cestu na jeviště nezíská, však přišel Lin-Manuel Miranda s příběhem otců americké historie *Hamilton* s rytmy hip hopu. Muzikál na politické téma získal sprchu všemožných cen. Konkrétně 11 cen Tony, Grammy, a dokonce i Pulitzerovu cenu za literaturu. Ještě více překvapující je pak ta skutečnost, že po off-broadwayské premiéře v roce 2015 dobyt i Broadway. Tam je na dlouhou dobu dopředu beznadějně vyprodán a ceny vstupenek se šplhají do astronomické výše. Opět dokázal, že úspěch na Broadwayi zajišťuje buďto dodržování zavedené šablony, nebo zcela nová cesta (samo-zřejmě obtížnější a s menším poměrem šancí), tak jak to v minulosti dokázaly tituly jako *Vlasy*, *Jesus Christ Superstar*, *A Chorus Line* nebo *Rent*. Zkrátka, muzikál je druh hudebního divadla, který nešetří překvapením. ☒

Foto z londýnského nastudování muzikálu *Fantom opery*. Archivní foto

za tzv. silnou pětku své doby (Jerome Kern, Irving Berlin, George Gershwin, Richard Rodgers a Cole Porter). Ve „zlatých šedesátých“, tedy období muzikálů, které kladou důraz na silný příběh, opět přicházejí ke slovu skladatelé, kteří dokážou napsat silné melodie, které žijí vlastním životem i mimo divadelní

Kamil Střihavka a company v inscenaci Jesus Christ Superstar v pražském Hudebním divadle Karlín (2010) – Foto Tomáš Matějovský

Scénické foto z nastudování Jesus Christ Superstar v Národním divadle moravskoslezském v Ostravě (2016) – Foto Martin Popelář